

УДК 346.2:336.717(477)

ДЕРЖАВНА ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІТЧИЗНЯНИЙ БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР

*Л. О. Машкіна, здобувачка
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Досліджено питання правової політики щодо діяльності іноземних банків в Україні. Визначено стратегію та тактику іноземного капіталу. Проаналізовано вплив іноземних банків на створення сучасної банківської системи України.

Ключові слова: банк, іноземний капітал, сучасна банківська система, правова політика.

Постановка проблеми. Банківська система — це складова частина кредитно-грошової системи, елемент економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки. Крім фінансово кредитних установ, утворених резидентами, представлені організації, які належать іноземним юридичним і приватним особам. Банківська система України складається з Нацбанку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені та діють на теренах України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність». Участь нашої країни в інвестиційних процесах неминуче пов'язана з питанням доступу іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені питання обраної теми з правової позиції поки що недостатньо розкриті, незважаючи на їх актуальність. Серед зарубіжних дослідників цієї теми можна назвати В. Ачрая, Б. Бернанке, Ф. Панетта, М. Річардсона, Ж.К. Тріше. Джерельною базою дослідження стали роботи таких науковців, як С. Глібко, М. Диба, А. Степанченко, І. Чамара, Н. Шелудько. У роботах перелічених науковців аналізуються причини виникнення фінансових криз та досвід підтримання банківського сектора.

Формування цілей. Метою статті є розгляд виникнення конкурентної середовища у банківській системі, яка підштовхує зайнятися питанням державного регулювання банківського сектора України.

Виклад основного матеріалу. Незалежна банківська система України створена умовно у 1991 р. і побудована значно швидшими темпами на відміну від передових банківських систем у розвинених країнах. Банківська система України одна з перших реалізувала принципи інтеграції шляхом розширення присутності на внутрішньому ринку іноземного капіталу. Присутність банків з іноземним капіталом в Україні відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.

Перші представництва іноземних банків в Україні з'явилися на початку 1990-х років. Активний прихід банків з іноземним капіталом відбувся у 1994 р. — упродовж року в Україні розпочали свою діяльність 12 банків.

Відповідно до постанови правління Нацбанку України № 77 від 27 березня 1996 р. про затвердження положень «Про порядок створення та реєстрації комерційних банків» та «Про порядок ліцензування банків в Україні» діяльність банків з іноземним капіталом в Україні характеризувалася низкою обмежень, зокрема: максимальний розмір частки іноземного капіталу в загальному капіталі банківського сектора не повинен перевищувати 15 %; максимальний розмір частки одного іноземного інвестора у банку обмежувався 35 %; створювати дочірні банки в Україні дозволялося лише «першокласним» банкам-нерезидентам; заборонялись інвестиції у банки з офшорних компаній; регламентувався мінімальний розмір статутного фонду новоствореного банку в разі істотної участі у ньому іноземного капіталу. [1, с.101]

Уже 1997 р. відзначився як рік підйому інвестиційної активності в Україні, однак до головного напрямку діяльності можна віднести обслуговування потреб «кишенькових» банків. Фінансова криза у 1998 р. негативно вплинула на інвестиційний процес в Україні. Вже у 1999 р. девальвація гривні становила 52 %, а до 1 січня 2000 р. Нацбанк України встановив нижню межу капіталу банків на рівні трьох мільйонів євро. Основним завданням банків у цей період стало збереження фінансової стійкості, а не розширення обсягів діяльності та збільшення капіталізації. До того ж відбувалося зниження прибутковості банківської діяльності, що пов'язано із вимогою Нацбанку України формувати значні резерви на випадок можливих збитків, спричинених кредитною діяльністю. Лише починаючи з 2000 р. активізувалося кредитування банками реального сектора економіки.

На сьогодні існує нова тенденція до напрямку прямих іноземних інвестицій — придбання діючих банківських установ, в той час як у минулому більше будували з нуля. Це можна пояснити глобалізацією і посиленням конкуренції, що викликає необхідність прискорення процесу налагодження системи і якнайшвидшого початку роботи установи для більш швидкого отримання прибутку. Таким чином, український ринок повинен допускати

лише найбільш надійні іноземні банки, які представляють країну з високим рейтингом та мають діяти не тільки у своїх інтересах, а й у межах національних інтересів.

Порядок створення та діяльності іноземних банків регламентовано Господарським кодексом України, законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про господарські товариства», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про аудит», «Про іноземні інвестиції», «Про заставу» та ін., а також постановою Нацбанку України від 8 вересня 2011 р. за № 306, «Про затвердження деяких нормативно-правових актів Національного банку України», яким затверджено Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» [2, с.181].

Відповідно до п. 4 ст. 2 Закону «Про банки і банківську діяльність» банком з іноземним капіталом є банк, в якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 % [3]. У ст. 7 Закону «Про режим іноземного інвестування» закріплено, що для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Згідно з чинним законодавством іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Така реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України [4]. Набрання сили даних законів зацікавили іноземний капітал на входження в банківську систему України. Основним значенням прийнятих законодавчих актів є то, що вони регулюють процес отримання іноземними банками права відкривати на території України філії та представництва для здійснення банківської діяльності. До того ж Нацбанку України вдалось утримати стабільність курсу гривні, і це багато значить для стабільності інвестицій.

Державне регулювання діяльності банків здійснюється Нацбанком України згідно із законами «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Так, відмічається, що державна регламентація банківської діяльності відповідно до ст. 66 Закону «Про банки і банківську діяльність» складається з організаційно-господарських відносин, що характеризуються підпорядкуванням банків у своїй діяльності владним приписам із боку Нацбанку України. Проте банківське регулювання визначається у ст. 1 Закону «Про Національний банк України» як одна із функцій Нацбанку України, що полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків, закріплюють загальні принципи останньої, встановлюють порядок банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. [5, с. 120] Отже, під бан-

ківським регулюванням слід розуміти регламентування діяльності банків і банківських операцій в Україні, здійснюване спеціальним державним органом — Нацбанку України в межах його компетенції. Нацбанк України здійснює банківське регулювання у формах організаційно-господарського та індикативного регулювання, передбачених ст. 66 Закону «Про банки і банківську діяльність». Переважну більшість засобів таких форм закріплено в окремих нормативних актах Нацбанку України [5, с.121].

Звертаючи увагу на перелічені факти, можна зробити висновок про стратегію і тактику іноземного капіталу та як саме вона впливає на сучасну банківську систему України.

Станом на січень 2013 р. кількість банків, що мають ліцензію Нацбанку України на здійснення банківських операцій склала 176, серед них з іноземним капіталом — 54 банків, серед них з 100 % іноземним капіталом — 22 банки [6].

Питання проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України стало предметом дискусій багатьох вітчизняних економічних шкіл, у рамках яких обговорюються питання вартості кредитів та депозитів, поступового витіснення з окремих сегментів ринку банківських послуг банків з національним капіталом, виведення капіталу за межі країни, зменшення податкових надходжень до її бюджету [7, с. 35].

Основним завданням іноземних банків було заволодіння новими ринками та отримання високих прибутків. Першим ступенем для іноземних банків стало обслуговування клієнтів із материнських країн. На цьому етапі ці цільові клієнти були більш платоспроможними, ніж великі внутрішні компанії. Тим самим іноземний капітал став підтримкою для іноземного бізнесу. До того ж це розширення ринку, яке важко здійснювати в локальних країнах, де доволі розвинена конкуренція.

Другим етапом був здобуток ринкових пріоритетів. Прихід на місцеві ринки іноземних фінансово-кредитних установ супроводжується впровадженням нових форм роботи з клієнтами, у тому числі високою культурою обслуговування, що традиційно залучає найбільш забезпечену і ділову частину ринку, дозволяючи іноземним банкам займати його найкращі сегменти [8, с. 61]. У зв'язку з тим, що вітчизняні установи мали менш привабливі банківські послуги, іноземні банки, видаючи більш привабливі продукти, вільно заволодівали найкращими клієнтами ринку. В результаті цього високий рівень конкуренції змусив вітчизняні установи за останні три роки підвищити асортимент та якість послуг, залучити нові методи та впровадити нові технології у процес ведення банківської діяльності, ввести нову банківську політику, а саме — заохочування клієнтів, активізувати реалізації стратегії адаптації та наблизитися до вимог міжнародних стандартів. Незважаючи на ці результати,

банківське обслуговування населення залишається слабким порівняно з іноземними країнами. Для цього необхідно вдосконалювати банківський менеджмент, досліджувати банківські послуги, впроваджувати нові умови продажів, що спричинить підвищення довіри населення до банківської системи.

Третім етапом можна вважати те, що іноземні банки, аби відшкодувати понесені затрати за входження на новий ринок, зосереджувалися на роздрібно-ному сегменті, що надавало їм високий приріст активів. Порівняна легкість отримання кредитів у іноземній валюті завдяки великому осягу капіталу, здатність оперативно передавати дос'є гідних клієнтів головній структурі призвели до втрати зовнішнього та внутрішнього товарно-грошового балансів, а також попиту на продукцію, яка була орієнтована на внутрішній ринок. Згодом іноземні банки стали розширювати свою мережу філій та завойовувати нові сегменти українського бізнесу. Однак система риск-менеджменту в іноземних банків не розумілася на особливостях українського бізнесу, що знижувало загальні ризики української банківської системи. Через це у період економічної кризи іноземні банки зафіксували мільярдні збитки.

Четвертим етапом потрапляння на український ринок іноземних банків є бажання бути представленими у нових центрах, що розвиваються. На цей факт слід звернути особливу увагу. Виконуючи наглядову функцію, іноземні банки формують не тільки політику і курс, а й манери впливу на українську систему. Отже, завдяки досвіду та стабільності, займаючи передові позиції, банки з передових країн трансформують національну банківську систему. При цьому не слід забувати, що присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України має відповідати інтересам розвитку фінансової системи, але аж ніяк не повинна загрожувати фінансовій безпеці України. Особливого значення набуває питання контролю держави за іноземними капіталом, оскільки іноземні банки впливають на державу та суспільство, а їх інтереси набувають значення для визначення державної політики нашої країни.

Присутність іноземних банків в Україні є однією із форм прояву процесів глобалізації і міжнародної інтеграції у сфері фінансових відносин між державами. Наростання обсягів іноземного капіталу в банківській сфері свідчить про адаптивність вітчизняної банківської системи до міжнародних вимог і стандартів, цивілізованість фінансових відносин між державою, іноземними та вітчизняними банківськими структурами; підвищує імідж України як молодої держави на міжнародних фінансових ринках; сприяє посиленню конкуренції у фінансово-кредитній сфері [9, с. 102].

Розвинена банківська система є необхідною умовою нормального функціонування економіки, тобто функціонування суб'єктів господарської діяльності та державного бюджету. Тільки через досконалу банківську систему

можна реструктуризувати економіку в цілому. Крім того, надійний і розвинений банківський сектор відіграє надзвичайно важливу роль у стабілізації економіки країни.

Частка іноземного капіталу за останній рік упала вперше за десять років у банківській системі України, зробивши минулий рік відправною точкою виходу іноземних банків з нашої країни. За даними Нацбанку України, вже за підсумками 11 місяців минулого року частка іноземного капіталу в банківській системі знизилася з 41,9 до 39 %. Однак угоди з купівлі Кредитпромбанку, Свєрдбанку та Ерсте Банку в цей час ще не були закриті, так що з виходом цих банків частка нерезидентів знизилася як мінімум до 34 % [10].

Серед основних причин виходу іноземних банків з України можна назвати такі:

1. Система риск-менеджменту в іноземних банків розумілася на особливостях українського бізнесу, і у період економічної кризи іноземні банки зафіксували мільярдні збитки. Майже повна зупинка кредитування, яка збіглася з девальвацією гривні, призвела до різкого погіршення якості кредитних портфелів.

2. Висока ризикованість здійснення банківських операцій, до того ж у відносинах українських банків із клієнтами і персоналом присутні тіньові схеми співпраці (з «чорного» списку FATF Україну вилучили лише наприкінці лютого 2004 р.) [1, с.103].

3. Зростання ризиків на зовнішніх ринках спричинило певну переорієнтацію діяльності банків на внутрішні ринки. В умовах глобальної системної кризи вигоди від міжнародної диверсифікації скорочуються, оскільки ситуація погіршується одночасно на всіх ринках. Більш того, у своїх країнах банки спостерігають зниження пропозиції на ринку позичкових капіталів. Крім того, скорочення витрат, обсягів діяльності, персоналу легше здійснювати у зарубіжних відділеннях або дочірніх банках, ніж усередині країни, де сильнішим є політичний і суспільний вплив [11, с. 25].

4. Недосконале законодавство з питань захисту права власності, адміністрування податків, отримання у власність земельних ділянок, провадження підприємницької діяльності та контроль за нею.

5. Жорсткіший характер грошово-кредитної політики та заборона на надання кредитів в іноземній валюті фізичним особам привели до підвищення відсоткових ставок за кредитами та депозитами у національній валюті та їх зниження в іноземній валюті.

У сучасних умовах основною проблемою розвитку фінансових установ є реабілітація фінансового і насамперед банківського сектору України, що дасть змогу поживати економічну активність та відновити роботу реального сектору економіки [12, с.3]. Українські банки зобов'язані контролювати вітчизняний капітал, що дозволить розвивати банківський сектор, залучаючи іно-

земні інвестиції, а також зберігати контроль і можливість впливу на ситуацію на ринку в своїх руках.

На сьогодні банківська система України потребує зайнятися питанням поновлення правової бази, гарантувати прозорість державного регулювання, змінити інвестиційний клімат у країні, сприяти більш швидкому відновленню ринку на тлі загального пожвавлення кредитної активності в Європі.

Залучення іноземних інвестицій є стабілізуючим чинником і призводить до більш ефективного розподілу виробничих ресурсів, стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу, сприяють прозорому поліпшенню, що дозволяє посилити фінансові системи та є ключовим механізмом для досягнення економічного росту країни.

Висновки. Банківська система має важливе значення для функціонування ринків фінансових послуг, а отже, і для економіки країни. Останніми роками все частіше постає питання про переваги та ризики допуску іноземних банків на український ринок банківських послуг. Українське законодавство не містить значних обмежень для діяльності іноземних банків на території нашої держави, однак питання їх доступу на національні фінансові ринки набуває суспільно-політичного значення. Враховуючи потужний вплив іноземних банків на розвиток економічної та політичної систем, необхідно досліджувати їх мотиви проникнення у банківську систему України.

Із приходом іноземного капіталу на український ринок національна банківська система зазнала значних позитивних змін, а саме набула практичного та технічного банківського досвіду. Підвищено рівень ефективності та якості обслуговування, зменшено рівень корупції, збільшено соціальні відрахування та витіснено з ринку слабкі і нестабільні банки.

Однак у зв'язку з тим, що банки з іноземним капіталом так чи інакше реалізують економічну стратегію власних холдингових об'єднань, основним завданням держави має стати виділення діяльності іноземних банків як окремого об'єкта політики Нацбанку України та банківського нормативно-правового регулювання. З огляду на прихід на банківський ринок України іноземних державних банків, слід констатувати можливість і наявність проведення ними політики відповідних іноземних держав. Постає загроза витіснення вітчизняних банків та монополізації ринків банківських послуг в окремих сегментах. Модернізація відповідних нових правових механізмів повинна передбачати контроль за процесом імпорту банківського капіталу, посилення національної банківської системи, адже як вітчизняний, так і іноземний капітал має забезпечувати розвиток національної економіки. Діяльність іноземних банків повинна бути спрямована на підтримку національного банківського сектора, оскільки це питання є базовим і відіграє найважливішу роль для національної банківської системи. Отже, необхідно сформувати державну політику щодо іноземного

банківського капіталу, розробити відповідні господарсько-правові механізми контролю та регулювання діяльності таких банків, з тим аби іноземний банківський капітал сприяв довгостроковому кредитуванню вітчизняної промисловості, інноваційних проєктів, структурній перебудові національної економіки, гарантував прозорість державного регулювання іноземних банків, а також наблизив українські банки до стандартів країн із розвиненою економікою. Втілення зазначених заходів дозволить забезпечити гармонічний розвиток національної банківської системи, сприятиме ефективній і узгодженій діяльності вітчизняних та іноземних банків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шелудько Н. М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи / Н. М. Шелудько // *Фінанси України*. — 2004. — № 12. — С. 100–107.
2. Харченко А. М. Комерційний банк як суб'єкт інвестиційних відносин / А. М. Харченко // *Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер.: Економічна теорія та право/редкол.: А. П. Гетьман та ін. — Х. : Право, 2012. — № 4(11). — С.178–188.
3. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-14[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96>
5. Глібко С. В. Державне регулювання банківської діяльності в системі господарських правовідносин / С. В. Глібко // *Пробл. законності : акад. зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій ; редкол. В. Тацій та ін.* — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. — Вип. 110. — С. 113-124.
6. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
7. Диба М. І. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // *Фінанси України*. — 2009. — № 11. — С. 35-46.
8. Степаненко А. Вплив іноземних фінансово-кредитних установ на національну банківську систему / А. Степаненко, І. Чамара // *Економіка України*. — 2011. — № 2. — С. 60-67.
9. Козоріз М. А. Методологічні засади дослідження впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України / М. А. Козоріз // *Фінанси України*. — 2007. — № 11. — С. 95-102.
10. Харламов П. Великая банковская эмиграция [Електронний ресурс] // *Украинский деловой журнал Эксперт*. — № 5 (378). — 11 февраля : Режим доступу: <http://www.expert.ua/articles/7/0/11072/>
11. Рисін В. В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризику державного втручання / В. В. Рисін // *Фінанси України*. — 2010. — 8. — С. 24-33.

12. Міщенко В. І. Особливості посткризового реформування фінансового сектора України / В. І. Міщенко // Фінанси України. — 2010. — № 10. — С. 3-14.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА В ОТНОШЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ БАНКОВСКИЙ СЕКТОР

Машкина Л. О.

Исследованы вопросы правовой политики в отношении деятельности иностранных банков в Украине. Определены стратегия и тактика иностранного капитала. Проанализировано влияние иностранных банков на создание современной банковской системы Украины.

Ключевые слова: банк, иностранный капитал, современная банковская система, правовая политика.

THE STATE LEGAL POLICY REGARDING FOREIGN INVESTMENT IN THE DOMESTIC BANKING SECTOR

L. O. Mashkina

The issues of legal policy regarding the activities of foreign banks in Ukraine. The strategy and tactics of foreign capital are investigated. Analyze the effect of foreign banks on the creation of a modern banking system of Ukraine.

Key words: bank, foreign capital, a modern banking system, legal policy.

УДК 346.2:615.12

ГОСПОДАРСЬКО-ДОГОВІРНА ДІЯЛЬНІСТЬ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ

*Н. С. Морщагіна, здобувачка
Національний університет*

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено специфіку договірно-правового регулювання відносин на фармацевтичному ринку України за участю аптечних закладів, предметом яких є лікарські засоби.

Ключові слова: аптечна діяльність, лікарські засоби, господарський договір, зміст господарського договору при здійсненні аптечної діяльності.